

МІСЦЕ МОБІНГУ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

THE PLACE OF MOBING IN THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE OFFENSES

Ярошук О.В., здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

Метою статті встановлено у визначенні форм мобінгу як елементу адміністративного правопорушення. З'ясовано, що відповідно до чинного законодавства мобінг вчинюється у сфері трудових правовідносин, у сфері професійної діяльності особи; тоді як булінг вчинюється у побутовій сфері, а також у сфері освітніх правовідносин. Мобінг може бути проявлятися у формах: психологічного терору; колективної агресії; травмування особи; залякування. Бути психологічний тиск як форма негативного впливу на особу, спрямована на її емоційний та психічний стан. Визначено, що способами вчинення мобінгу є: небажані коментарі і критика, що може бути у формі постійного нагадування про помилки або недоліки, навіть коли вони не мають суттєвого значення; критика може бути направлена на зовнішній вигляд, професійні навички, рішення або поведінку; приниження і осміяння, що полягає у використанні сарказму, глузування, понижувальних жартів або інших способів, що мають на меті підірвати самооцінку та самоповагу; створення конфліктних ситуацій, що полягає у прояві маніпулятивних дій для створення або збільшення конфліктів з метою викликати стрес та невпевненість; відсутність підтримки та визнання, що може проявлятися у формі відсутності заохочень за успіхи та досягнення особи, відсутності підтримки у важливих ситуаціях, ігнорування успішних виправдань та зусиль; по-шосте, у формі постійного контролю за кожною дією, вимагання пояснень і звітності навіть за незначні справи. Зроблено висновок про необхідність перегляду змісту та структури адміністративно-деліктного законодавства щодо віднесення правопорушення мобінгу та встановлення його родовим об'єктом. На основі розуміння змісту протиправних дій, які визначають як прояв протиправного порушення права особи на честь, гідність та ділову репутацію, у разі вчинення мобінгу родовим об'єктом посягання є свобода праці, що є конституційно гарантованим базисом для соціального буття та фізичного існування людини. Обґрунтовано доцільність перенесення ст. 173-5 із глави 14 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку» до глави 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення», де позначити її як «Стаття 46-3».

Ключові слова: мобінг, психологічний тиск, трудові правовідносини, адміністративна відповідальність, захист честі та гідності, родовий об'єкт.

The purpose of the article is to define forms of mobbing as an element of an administrative offense. It was found that, in accordance with current legislation, mobbing takes place in the sphere of labor relations, in the sphere of professional activity of an individual; while bullying occurs in the domestic sphere, as well as in the sphere of educational legal relations. Mobbing should manifest itself in the forms of: psychological terror; collective anger; personal injury; intimidation. be psychological pressure as a form of negative impact on a person, aimed at his emotional and mental state. It has been determined that the methods of committing mobbing are: unwanted comments and criticism, which can be in the form of constant reminders of mistakes or shortcomings, even if they are not significant; criticism may be directed at appearance, professional skills, decisions or behavior; humiliation and ridicule, which consists of the use of sarcasm, ridicule, putting down jokes or other methods intended to undermine self-esteem and self-respect; creation of conflict situations, which consists in the manifestation of manipulative actions to create or increase conflicts in order to cause stress and uncertainty; lack of support and recognition, which can manifest itself in the form of lack of rewards for individual successes and achievements, lack of support in important situations, ignoring successful excuses and efforts; sixthly, in the form of constant monitoring of every action, extortion of explanations and reporting even for minor matters. A conclusion is made about the need to revise the content and structure of administrative tort legislation to classify the offense of mobbing and establish it as a generic object. Based on an understanding of the content of illegal actions, which are defined as a manifestation of an unlawful violation of a person's right to honor, dignity and business reputation, in the case of mobbing, the generic object of the encroachment is freedom of labor, which is the constitutionally guaranteed basis of social life and physical existence of a person. The expediency of transferring Art. 173-5 from Chapter 14 "Administrative offenses encroaching on public order and public safety" to Chapter 5 "Administrative offenses in the field of labor protection and public health", where it is designated as "Article 46-3".

Key words: mobbing, psychological pressure, labor relationship, administrative responsibility, protection of honor and dignity, generic object.

Постановка проблеми. Загально визнаним є розуміння мобінгу, що було запроваджено у психологічних дослідженнях, як групового приниження, соціальної ізоляції, пригнічення особи, що пов'язується із виконанням останньою покладених на неї робочих, професійних завдань [1, с. 15].

Т.А. Коляда визначає у своїх роботах мобінг як триваючий психологічний тиск на працівника, що здійснюються іншими учасниками трудових правовідносин (роботодавцем, службовцем, окремими працівниками) [2, с. 144]. Зосередження на проявах приниження почуттів особи як ознаки мобінгу визначено у публікаціях Л. Кішлі [3]. Результативно мобінг завершується виключенням особи із соціальної групи [4].

Отже, мобінг може бути проявлятися у формах: психологічного терору; колективної агресії; травмування особи; залякування.

Мета статті полягає у встановленні місця мобінгу у системі адміністративних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Здійснення проблематики мобінгу відбувалось у наукових публікаціях О.В. Олішевського, П.П. Сердюка, М.О. Ковальової, І.О. Божук, Н.Ю. Щербюк, В.В. Гончарук, Т.А. Зан-

фірової та ін.. Однак при цьому більшість наявних наукових розробок обмежується вивченням проблематики мобінгу з точки зору соціології, психології, а також кримінально-правового регулювання. Отже, фрагментарність дослідження мобінгу та застосування засобів адміністративної відповідальності задля його запобігання визначає актуальність даної наукової статті. В межах даної наукової публікації буде приділено дослідницьку увагу питанням встановлення місця мобінгу у системі адміністративних правопорушень шляхом концентрації на питаннях встановлення змісту об'єкту та об'єктивної сторони такого правопорушення.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору юридичного підходу склад правопорушення мобінгу має розглядатися як прояв протиправної, систематичної та триваючої у часі порушення прав особи, що належить до певного трудового колективу, де об'єктом посягання є ділова репутація, честь та гідність особи чи групи осіб. В наслідок такого порушення досягається здійснення неправомірних перешкод у здійсненні права особи на працю, порушуються права особи на забезпечення її соціального існування та фізичного буття. Отже, мобінг має відрізнятися від булінгу тим, що внаслідок його вчинення

створюються перешкоди для соціалізації особи, заподіюється порушення права особи на забезпечення її життєдіяльності, що здійснюється за рахунок оплати її праці.

Втім склад адміністративного правопорушення мобінгу, передбаченого ст. 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [5], і розміщено у главі 14 кодифікованого акту, що має назву «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку». Таким чином, законодавцем визначено, що родовим об'єктом адміністративного правопорушення мобінгу є громадський порядок та громадська безпека, що, вбачається, не зовсім коректним.

Громадський порядок – це система правил і норм, яка регулює поведінку людей в громадських місцях з метою забезпечення спокою, безпеки і комфорту для всіх членів суспільства. Це включає в себе дотримання законів і регуляцій, уникання порушень громадського спокою, повагу до прав та свобод інших людей, а також взаємодію з правоохоронними органами та іншими учасниками громадського життя. Забезпечення громадського порядку є важливим завданням для забезпечення стабільності суспільства і підтримки правопорядку. Воно може включати в себе різні заходи, такі як патрулювання поліцією, встановлення правил поведінки в громадських місцях, контроль за застосуванням закону і вживанням заходів примусу в разі порушення громадського порядку тощо. Збереження громадського порядку сприяє створенню безпечного та гармонійного середовища для всіх членів суспільства і є важливим фактором в розвитку демократичного суспільства.

Громадський порядок у наукових дослідженнях та нормативно-правових актах відрізняється від такої категорії, як «публічний порядок» [6, с. 15–20]. На законодавчому рівні вперше категорії «публічний порядок» та «публічна безпека» були запроваджені у Законі України від 02.07.2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію», де спостерігається їх паралельне використання із категорією «громадський порядок» [7]. Однак в межах наукових публікацій окремі дослідники роблять спроби відмежування публічного порядку від громадського, де перший є родовою категорією і порівняннн із останнім. На законодавчому рівні встановлюється, що обов'язком Національної поліції є підтримання публічного порядку. Громадська безпека розглядається відповідно до чинного законодавства розглядається як складова системи публічного порядку. Забезпечення громадської безпеки та громадського порядку також відноситься до обов'язків Національної поліції і здійснюється із застосуванням спеціальних засобів адміністративного примусу, зокрема, шляхом застосування засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучення зброї [7].

Визначення змісту категорії «публічний» необхідно виходити із розуміння зв'язку із присутністю людей у місцях для широкого відвідування та користування [8, с. 33–34]. Категорія «громадський» вказує на зв'язок особи із суспільством, належність чогось громаді, певному колективу. Постійно ведеться спроби нормативного визначення категорії «публічний порядок» як «урегульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу до честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі», що відображено в окремому проєкті Кодексу України «Про публічний порядок» [9]. На разі даний проєкт Закону України не зареєстрований на розгляд у комітетах Верховної Ради України і не винесено до порядку денного парламенту.

Можливим є виокремлення також такої категорії, як «публічна безпека», що у наукових публікаціях відрізняється від публічного порядку. Так, під публічною безпекою необхідно розуміти такий стан захищеності життєво важ-

ливих для держави, суспільства та кожної окремої особи інтересів, прав, свобод людини та громадянина як соціальних цінностей, що є першочерговим завданням функціонування владних суб'єктів державної влади та місцевого самоврядування. Тоді як під публічним порядком розуміється такий стан упорядкованості суспільних правовідносин в цілому, і зокрема, публічно-управлінських правовідносин, при якому відбувається добровільне дотримання прав і свобод людини, панує загальний добробут населення [10, с. 5]. Отже, відбувається тенденція наближення категорій «публічний порядок» та «громадський порядок», «публічна безпека» та «публічний порядок». Але при цьому наскільки є доцільним визначення саме громадської безпеки та громадського порядку як родових об'єктів такого правопорушення як мобінг?

Аналіз чинного адміністративно-деліктного законодавства України свідчить про те, що зміст складу правопорушення у формі мобінгу (цькування) працівника містить бланкетну норму, яка відображає розуміння об'єктивної сторони правопорушення фрагментарно. Вчинення мобінгу групою осіб або повторність вчинення мобінгу особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення відноситься до кваліфікуючих ознак досліджуваного складу правопорушення (ст. 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [5].

Тому є необхідним звернення дослідницької уваги до результатів наукових розробок, де досліджено питання розуміння «мобінгу» як певного суспільного явища. Так, у наукових розробках Г. Лейманна обґрунтовано, що під мобінгом має розумітися такий вид побудови міжособистісних психологічних відносин, що формуються під час здійснення особою покладеної на неї трудової функції у трудовому колективі, у взаємовідносинах між роботодавцем та працівником, що характеризується психологічним тиском на робочому місці, що може проявлятися у цькуваннях, необґрунтованих звинуваченнях, чварках, хамській поведінці, сексуальному домаганні тощо [11]. Термін «мобінг» походить від англійського слова «mob», що перекладається як натовп, група злодіїв, напад юрбою [12]. Отже, однією із ознак мобінгу як правопорушення може бути визначено його груповий характер вчинення, однак при цьому чинним законодавством така ознака відноситься до кваліфікуючих ознак, що встановлюється частиною другою ст. 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [5].

За даними соціологічних опитувань найчастіше прояви мобінгу виявляються такі сфери суспільного та економічного життя, як сфера освіти, сфера охорони здоров'я та інші сфери надання послуг населенню [11].

Формами мобінгу, що визначають об'єктивну сторону досліджуваного складу адміністративного правопорушення можуть характеризувати вчинення таких дій, як: перемовини поза очі, суворі погляди; уникнення зорового контакту та нехтування висловленими проханнями; розмови про когось поза очі; несправедлива або образлива оцінка продуктивності праці; розповсюдження пліток та постійна критика роботи; обмеження з боку керівництва можливостей щодо просування по кар'єрі; надмірне навантаження та надання завдань, що виходять за межі трудової функції; постійне перебивання, обмеження колегами можливості висловлюватись; крик, гучні зауваження; необґрунтовані звинувачення та оцінка розумових та фізичних здібностей особи (наприклад, висловлення, що людина є психічно хворою без наявності медичних підстав так вважати); надання завдань, що принижують честь та гідність особи; критика політичних поглядів об'єкта; постійна критика особистого життя; ігнорування. Саме такий принцип розуміння проявів мобінгу покладено в основу авторського соціологічного досліджування, що дозволило зробити висновок про те, що домінуючими

формами цькування на роботі є доручення надмірних завдань (33%), ігнорування особи (25%), сексуальне домагання (10%), загрози (5%).

Ряд дослідників розглядають мобінг, що вивчають специфіку його здійснення у сфері службово-трудова відносин, визначають багатоаспектність розуміння такого явища, і відповідно складу адміністративного правопорушення, що вимагає звернення до результатів наукових розробок у сфері соціології, медицини та юриспруденції [2].

Отже, варто здійснити перегляд змісту та структури адміністративно-деліктного законодавства щодо віднесення правопорушення мобінгу та встановлення його родовим об'єктом. Виходячи із змісту протиправних дій,

які визначають як прояв протиправного порушення права особи на честь, гідність та ділову репутацію, у разі вчинення мобінгу родовим об'єктом посягання є свобода праці, що є конституційно гарантованим базисом для соціального буття та фізичного існування людини. Саме такий підхід має бути відображений у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення. Зазначена пропозиція може бути реалізована шляхом перенесення ст. 173-5 із глави 14 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку» до глави 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення», де позначити її як «Стаття 46-3».

ЛІТЕРАТУРА

1. Einarsen S., Hoel H., Zapf D., Cooper C. The Concept of bullying at work. Bullying and emotional abuse in the workplace: International perspectives in research and practice. London: Taylor and Francis, 2000. P. 3–30.
2. Коляда Т. А. Моббінг у трудових (службово-трудова) відносинах: до постановки проблеми. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2 (49). С. 265–273.
3. The broken curve: Effects of the Norwegian Manifesto Against Bullying. *International Journal of Behavioral Development*. № 35 (5). P. 383–388.
4. Трюхан О. А. Сучасний погляд на актуальні проблеми протидії мобінгу в трудових відносинах. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/122/3439/7229-1?inline=1>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Долинний А. В. Поняття публічної безпеки та порядку під час масових заходів як об'єкта адміністративно-правової охорони. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1–2. 2016. С. 15–20.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
8. Барба В. Є. Поняття публічної безпеки як об'єкта взаємодії територіальних підрозділів Національної поліції з органами місцевого самоврядування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4-1. С. 32–36.
9. Про публічний порядок: проект Закону України. URL: <https://goal-int.org/zakon-ukrayini-pro-publichnij-poryadok-proekt/>
10. Батраченко О. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку [Текст]: автореферат ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Суми: СумДУ, 2017. 20 с.
11. Leymann H. Mobbing. *Psychoterror am Arbeitsplatz und Wie man sich dagegen wehren kann*. Reinbeck (Rowohlt), 1993. P. 21.
12. Leymann H. Mobbing and Psychological Terror at Workplaces. *Violence and Victims*. 1990. Vol. 5. № 2. P. 120.